

OCHRANNÁ ZBROJ

- jde o výjimečnou, luxusní, záležitost, převažovala zbroj nekovová
- kovová zbroj se objevuje až v době popelnicových polí – doba boje muže proti muži
- útočné zbraně: meč, oštěp, kopí (2 kopí nebo 2 oštěpy nebo 1 + 1)
- zbroj musela chránit, ale nesměla bránit v pohybu
- ochranné bronzы byly vykládány kůží
- sluneční symboly ve výzdobě mohou mít magický význam
- z první pol. 15. stol. př. n. l. z Řecka je známa kompletní zbroj s přilbou z kančích klů a bronzovými lícnicemi – Dendra, hrob 12

ZÁKLADNÍ PRÁCE

MÖDLINGER, M. 2017: Protecting the body in war and combat: metal body armour in Bronze Age Europe. *Oriental and European archaeology* 6. Vienna. (Ústřední knihovna FF)

FUNKCE

- J. M. COLES (1962) považoval kovovou zbroj za málo účinnou, za klíčový pokládal psychologický účinek, bronzová zbroj jako ozdoba organické zbroje
- M. MÖDLINGER (2017) jasně doložila funkčnost zbroje a její využití v boji

PŘILBA

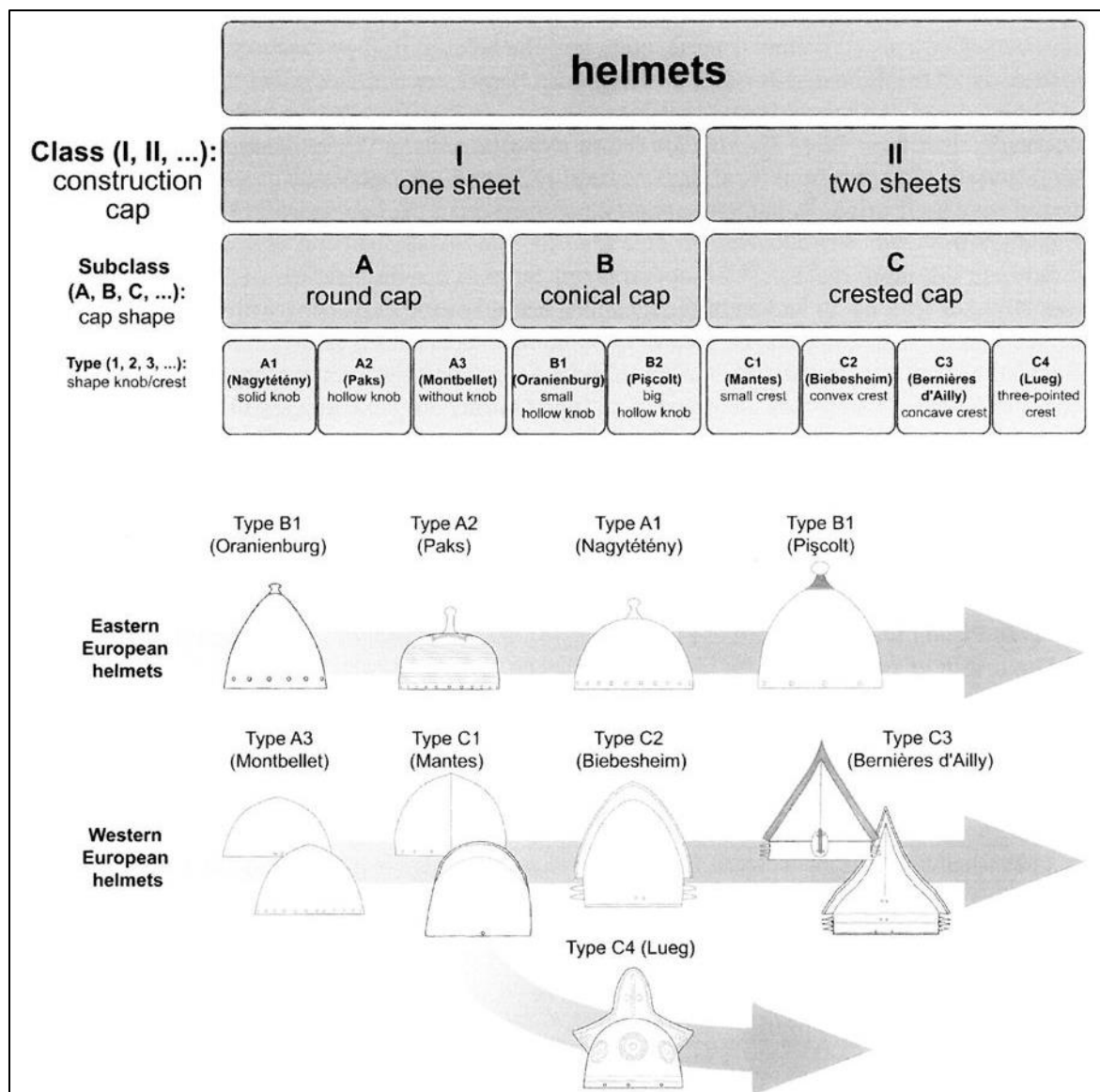
- zcela převažovaly a dodnes existují četné příklady ochrany hlavy z organických materiálů: kostěné lamely, kožené, kožešinové i s rohy, z kůry, korkové, z žraločí kůže i se zuby, vhodně upravené zvířecí lebky = byly odolné
- nejstarší přilba v Evropě kónická z větviček smrku a kaliny – st.-stř. DB, sídliště Fiavé-Carera, S Itálie
- kožená přilba obložená kančími kly Dendra, komorový hrob v Katsambas u Heraklionu, hrob otomanské kultury Nižná Myšla s dělenými kančími kly, předpokládá se totožná funkce
- vyobrazení přileb na kamenných stélách (říše Summer, Akkad, Egypt)
- nejstarší nález kovové přilby pochází z druhé pol. 3. tis. př. n. l. z hrobky v Uru (Sumer)
- v Evropě známo 120 kovových přileb
- pod kovovou přilbou byla při nošení vždy organická čepička, nebo obsahovala výstelku (kůže nebo fílč)
- některé kožené přilby pošity kovovými pláty
- špulkovitý držák/nástavec/ knoflík na vrcholu přilby připevňuje ohon nebo chochol → psychologický účinek, ale je i funkční, zachycuje rány
- již od počátku se objevují lícnice (Dendra, Knóssos, Ialysos, Tírýns, Volders aj.)
- první dělení G. v. Merhart (1941), A. Mozsolicz (1955)
- M. Mödler přilby v Evropě se dělí na dva základní okruhy
 - o středo- a východoevropské – kalotovitě nebo kónické s nástavcem/knoflíkem, vždy z jednoho kovového plátu
 - o západoevropské - kalotovitá přilba, většinou ze dvou kovových plátů
- toto základní geografické dělení zůstalo konstantní po několik století a naznačuje možné lokální tradice ve výrobě

terminologie:

kalotovitá přilba (Kappenhelm, cap helmet)

zvonovitá přilba (Glockenhelme, bell helmets)

přilba s hřebenem (Kammhelme, crested helmet)

(Mödlinger 2017, Fig. 2. 2)

STŘEDO- A VÝCHODOEVROPSKÉ PŘILBY

typ Lúčky (typ Oranienburg)

- jednoduchá kónická přilba s špulkovitým nástavcem, připojen přelitím
- nejstarší evropský typ, první nález Knóssos kolem 1400 př. n. l., do střední Evropy se dostává nejpozději ve 13. stol. př. n. l.
- BC2-HA, poslední uložena v HB1 (Sâg, Rumunsko)
- může mít i lícnice (Knóssos)
- Slovensko: Lúčky (nejasná lokalizace), Žaškov, Spišská Belá
- Morava: Brno-Řečkovice snad část přilby (plech nýty u okraje)
- rozšíření: Karpatská kotlina, výjimečně Poodří

kalotovitá přilba s nástavcem (typ Paks, typ Nagy­tétény)

- datování BD-HA
- na typu Paks častá výzdoba plastických žebér a hvězd, jsou zřejmě artefaktem, který umožnil přenos tohoto typu výzdoby z JV Evropy (BD2-HA1) do severní Evropy (HA2-B1), HB1 na šálcích
- na okraji řada otvorů pro připevnění organické výstelky

- Slovensko: Žiar nad Hronom s lícnicemi (nejasná lokalizace)
- rozšíření: Karpatská kotlina, výjimečně Polabí, jedna přilba typu Nagytétény na Ukrajině

zvonovitá přilba s nástavcem (typ Pişcolt)

- vysoká a těžká, snadno odlišitelná
- na okraji řada otvorů pro připevnění organické výstelky
- předchůdcem je typ Nagytétény
- datování: HB1
- Morava: Služín – nástavec
- další kusy: Škocjan, Hajdú Böszörmény
- rozšíření: Karpatská kotlina, Istrie, Itálie, Morava, S Německo

ZÁPADOEVROPSKÉ PŘILBY

prostá kalotovitá přilba (typ Montbellet)

- jednoduchý typ, vyvinula se lokálně z organických předloh
- je z jednoho plátu bronzoviny
- průběžný typ BD-HB
- rozšíření: Francie, Německo, S Itálie, výjimka Maďarsko: Szikszó

kalotovitá přilba s hřebenem

- je ze dvou plátů bronzoviny, a dále i všechny západoevropské typy
- na spoji obou plátů ve středu přilby je vytažen hřeben
- KRISTA – hřebenový nástavec přilby, opět psychologická funkce
- rozšíření: Francie, Německo, Švýcarsko
 - o **s prostým hřebenem** (typ Mantes), BC-BD
 - o **s trojčipým hřebenem** (typ Lueg), BD-HA1, 3 exempláře, vše Alpy
 - o **s lomeným hřebenem** (typ Biebesheim), BD2-HA1
 - o **s trojúhelníkovým hřebenem** (typ Bernières d'Ailly), HA1-HB1

typ Šmarieta

- eponymní, podle slovinského pohřebiště
- organická přilba pobitá CS puklicemi (mohou mít trn) a drobnými CS cvočky
- 10.-7. stol. př. n. l.

přilba s rohy

- vyobrazená: Skandinávie, Iberský poloostrov, Egeida, Přední Východ, Egypt, figurky Sardinie, všechny rohy musely být organického původu
- jediný nález z bronzu: Viksø, Dánsko, IV. perioda (1200-1000 př. n. l.)

PŘILBY V HALŠTATU

→ jsou znázorněny na situlách, náležejí vůdcům, nebo jako odměna pro vítěze soubojů

italské helmy 9.-8. stol. př. n. l.

- spojují charakteristiky západního a východního okruhu
- navazují na produkci doby bronzové, většinou zdobené vybitými motivy
- lokality: Tarquinia, Veii, Populonia, výjimečně Istrie: Škocjan, Řecko: Delfy, Olympie
 - o **italská kalotovitá přilba bez nástavce**
 - o **italská kalotovitá přilba s nástavcem**
 - o **italská kalotovitá přilba s hřebenem**

přilba s vícedílnou kalotou

- pozdní 7. stol.- časně 6. stol. př.n. l. (HC2-HD1)
- více typů
- rozšíření: Itálie a východoalpský prostor

kalotovitá přilba s horizontální stříškou

- Býčí skála, HD2 (PARZINGER, H. - NEKVASIL, J. – BARTH, E. 1995)
- je složená ze 3 částí – kalota, spodní část s kreprou a spojovací část s nýty, spodní část je zesílená 3 žebry
- výskyt obecně je konec 7. a začátek 6 stol. př. n. l.

kalotovitá přilba s horizontální stříškou a dvěma hřebeny

- od konce 7. a 6. stol. př. n. l., přežívá déle než přilby bez hřebenů

PANCÍŘ (×krunýř má želva)

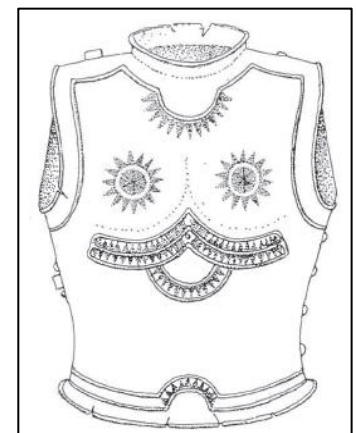
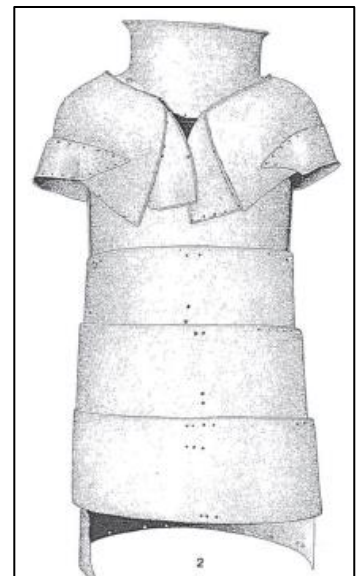
- Merhart (1956/57), Novotný (1966), Schauer (1982a)
- objevuje se později než kovová helma a štít (užívají se organické, zejména z kůže)
- pancíř se objevuje v 15. stol., aby chránil bojovníky na vozech a lučištníky, kteří nemohli držet štít, kroužkový pancíř – novoasyrské období
- plátové pancíře v Evropě od 15. stol. př. n. l. v mykénské oblasti
- od PP se objevuje i ve střední Evropě
- Sarmati dělají pancíře z koňských kopyt

částečné pancíře

- kovové límce (Milavče)
- chrániče ramen (Dendra, hr. 8)

celokovové pancíře

- tři hlavní oblasti výskytu: Řecko, Karpatská kotlina, východní Francie
- nejstarší celokovový pancíř pochází z Dendry, hr. 12 (15. stol. př. n. l.), celokovový pancíř a další překrývající se pláty, nehodil se k boji pěšího bojovníka (**vložený obrázek Peteres-Jankovits 2014**), byl určen k boji na voze
- dlouho byla ve vývoji mezi pancířem z Dendry a středoevropskými pancíři mezera, nyní nový nález z Théb (14. stol. př. n. l.)
- na Slovensku rekonstrukce PAULÍK, J. (1968): Čaka (eponymní mohyla), Ducové (velatické hradisko – z depotu), Šarišské Michalany, Čierna nad Tisou (lehce zvonovitý – kultura Gava), datace středoevropských BD-HA1
- Saint Germain-en-Laye – nejlépe zachovaný zvonovitý pancíř, patří k středoevropským (**vložený obrázek Peteres-Jankovits 2014**)
- západoevropské zdobené, datace HA
- z halštatu známe pancíř z mohyly v Klein-Klein (Štýrsko), zde i plechová maska a plechy ve tvaru rukavic
- pancíře chránily hrud', pás mohl chránit opasek?
- Úvalno obrovitá pásová zápona → podle analogií z Itálie jde opět o ženský opasek

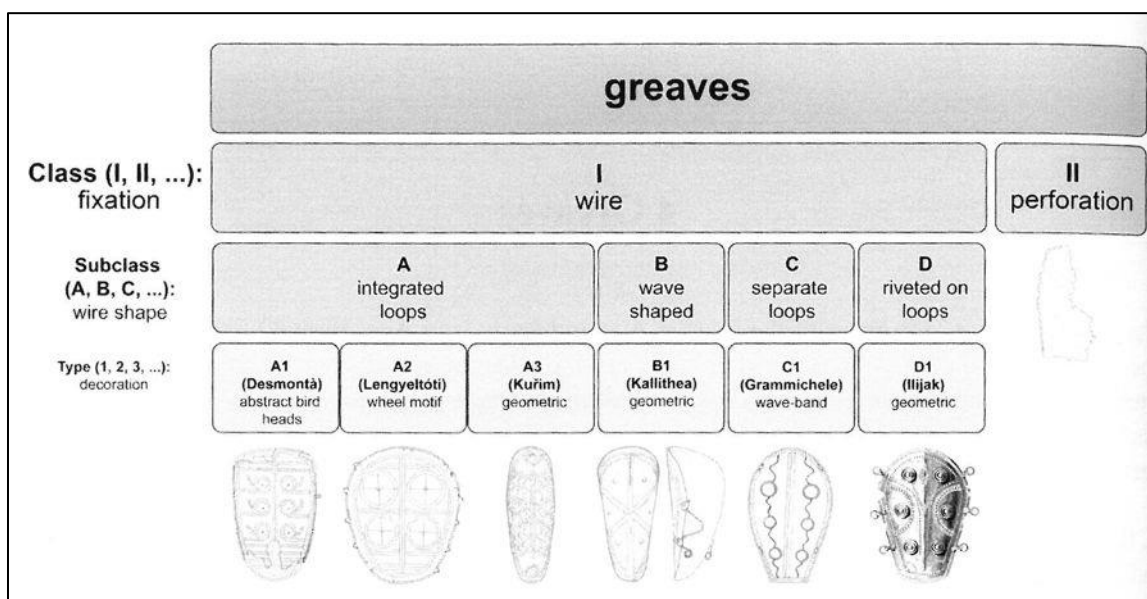

halštatské „kroužkové košile“

- na základě nálezu I. L. Červinky z Brna – Židenic 12 tisíc kroužků v křížové vazbě V. Hrubý (1959) předpokládal, že by se mohlo jednat o kroužkovou košili
- na základě nálezů Brno „Příkop“ a Vojkovice v 90. letech, kdy byly kroužkové vazby o několika tisících kroužků zachyceny in situ, je zřejmé, že se jedná o ženské opasky

NÁHOLENICE (Beinschienen)

- užívaly se v páru
- původně kožené, připevňovaly se šňůrou (vyobrazení na mykénské keramice)
- nejstarší plechová náholenice z Dendry, je jediná nezdobená
- běžná je tepaná výzdoba, perličky a puklice, sluníčka, tepáním napodobovány i švy u organických náholenic
- první dělení G. v. Merhart (1969), novější P. Schauer (1982b), M. Mödlinger (2017)

(Mödlinger 2017, Fig. 4. 2)

STŘEDOEVROPSKÉ NÁHOLENICE

širší náholenice s drátem na okraji, typ Rinyaszentkirály

- podle Merharta typ Rinyaszentkirály, podle Mödlinger typy Desmontà a Lengyeltóti – liší se geometrickou a puklicovou výzdobou
- integrovaný drát na okraji umožňoval úvaz
- datování HA1
- rozšíření: Alpy a západ Karpatské kotliny, severní Balkán, výjimky: Athény a jedna Francie

úzké náholenice s drátem na okraji, typ Kuřim (PDM 216: 1)

- integrovaný drát na okraji často doplněn kroužky
- datování: lištovito-puklicový horizont HA2-B1 (12.-11. stol. př. n. l.)
- rozšíření: střední a západní Evropa
- u nás jediný exemplář pochází z náhodného nálezu z Kuřimi
PODBORSKÝ, V. 1970: Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit

JIHOEVROPSKÉ NÁHOLENICE

typ Kallithea (Řecko)

- BD-HA konec (13. stol.-12. stol. př. n. l.)

typ Grammichele (Itálie)

(11.-9. stol. př. n. l.)

typ Ilijak (Illyrská oblast – Bosna, Albánie, Řecko)

(8.-7. stol. př. n. l.)

ŠTÍTY

- P. SCHAUER (1982)
- polycentrický původ, vznikly z potřeby
- dřevo, kůže, proutí, pletivo
- bronzové štíty neznamenal větší účinnost – dal se rozseknout
- tvary: kruhové, oválné, obdélníkovité, srdcovité, přesýpací hodiny, vlaštovčí ocas – Kypr
- může být i útočný (dřevěný štít s kovovou puklicí na středu štítu)
- obecně se předpokládá, že ke každému nálezu kopí existoval štít

dřevěné štíty pobyté puklicemi (typ Nyírtura)

- 1 puklice větší a ostatní menší se 2 otvory
- v Karpatské kotlině se počátky celokovových štítů kruhového tvaru dokládají fragmenty z depotů přelomu stupňů BD/HA1 – typ Nyírtura, PAULÍK, J. 1965

celokovové štíty kruhového tvaru (typ Nipperwiese)

- nálezy jsou nejpočetněji zastoupeny v západní a severní Evropě
- ve Skandinávii jsou známy jejich vyobrazení rytá do kamene
- průměr kolem 40 cm (tato velikost je typická, jak uvádí SCHAUER)
- datování: 13.-12. stol. př. n. l. (BD-HA)

varianta Plzeň-Jíkalka

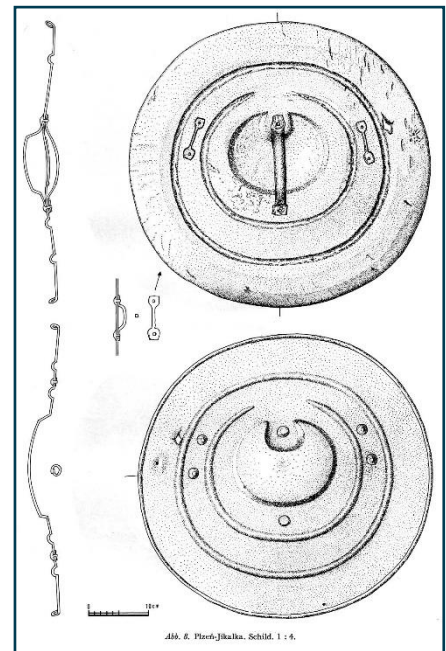
- plastická žebra na zesílení, nemá trn, celokovový, masivní, vnitřní držadlo + 2 menší
- průměr cca 40 cm
- Bouzek přiřadil k depotu (13. stol.) × Kytlicová (8. stol.)
- vložený obrázek Schauer 1982

srdcovitý štít (Hertzsprungschield)

- původně v Egeidě, výřez může být ve tvaru písmene U nebo V

halštatské

- známe ze situlového umění – chorovody bojovníků
- na vyobrazeních jsou většinou kruhové, vojevůdce má největší, ale i obdélníkové a oválné

Štítová puklice z okolí Banské Bystrice (BARTÍK, J. 2001)

- neznámé nálezové okolnosti
- nemá žádné doklady o upevnění držadla, byla patrně upevněna na dřevěném podkladě, nemá zesílené okraje → nejde o štít, ale o puklici, i když se celokovovým štítem velmi podobá (analogie z Maďarska, lokalita Ártandu)
- cca 40 cm, vytepaná z plechu o tloušťce 0,3-0,5 mm, okraj je nezesílený a je ozdobený drobnými pukličkami, středová část je vydutá, patrně tři železné nýty při okraji a železný trn, který byl údajně v době nálezů zasazen do středu vypnuliny
- železný trn je dalším faktorem, který odlišuje tuto puklici od běžných štítů doby PP
- mnohočetné záměrné poškození artefaktu: otvory způsobené proražením ostrými předměty – 14 otvorů ve tvaru trojúhelníku (d strany = 7-9 mm) – hroty šípů, 12 otvorů tvar čocky nebo kruhu s výběžky → zásahy patrně souvisí s nějakým rituálem
- přelom stupňů HC/HD

Ochranná zbroj doby bronzové a halštatské – výběrová literatura

- BARTÍK, J. 2001: Štítová puklica z neznámej lokality z okolia Banskej Bystrice, Zborník Slovenského národného múzea XCV – Archeológia 11, 73-82.
- COLES, J. 1962: European Bronze Age Shields, Proceedings of the Prehistoric Society 28, 156-190.
- HRUBÝ, V. 1959: Ein Ringpanzer der Hallstattzeit, SpFFBU, Řada archeologicko-klasická E4, 33-38.
- KYTLICOVÁ, O. 1986: Der Schild und der Depotfund aus Plzeň – Jíkalka, PA 77, 413-454.
- MERHART, G. von 1941: Zu den ersten Metallhelmen Europas, BerRGK 30, 4-42.
- MERHART, G. von 1956/1957: Geschnürte Schienen, BerRGK 37-38, 91-147.
- MERHART, G. von 1969: Panzer-Studie. In: G. Kossack (Hrsg.): Hallstatt und Italien. Gesammelte Aufsätze zur frühen Eisenzeit in Italien und Mitteleuropa. Mainz, 149-171.
- MÜLLER-KARPE, H. 1962: Zur spätbronzezeitlichen Bewaffnung in Mitteleuropa und Griechendland, Germania 40, 255-287.
- NOVOTNÁ, M. 1964: Bronzové kuželovité helmy a niektoré typy bronzových nádob v hromadných nálezoch na Slovensku, Musaica IV, 19-43.
- NOVOTNÝ, B. 1966: Ein Panzerfund aus Čierna nad Tisou, Musaica 6, 27-34.
- PATAY, P. 1968: Urnenfelderzeitliche Bronzeschilde im Karpatenbecken, Germania 46, 241-248.
- PAULÍK, J. 1968: Panzer der jüngeren Bronzezeit aus der Slowakei, BerRGK 49, 41-61.
- PAULÍK, J. 1988: K bojovníckému výstroju v mladšej dobe bronzovej, Zborník Slovenského národného múzea 82 – História 28, 11-25.
- PETRES, É. F. – JANKOVITS, K. 2014: Der spätbronzezeitliche zweiteilige Bronzebrustpanzer aus der Donau in Ungarn, Acta Archaeologica 65, 143-71.
- SCHAUER, P. 1982a: Deutungs- und Rekonstruktionsversuche bronzezeitlicher Kompositpanzer, Archäologisches Korrespondenzblatt 12, 335-349.
- SCHAUER, P. 1982b: Die Beinschiene der späten Bronze- und frühen Eisenzeit. JRGZM 29, 100-155.
- VENCL, S. 1984: Otázky poznání vojenství v archeologii, Archeologické studijní materiály 14, Praha.